
**ՏԻԵԶԵՐԱԿԱՆ ԺՈՂՈՎՆԵՐԻ ԳՈՒՄԱՐՄԱՆ ՀԱՐՑՈՒՄ ՀԱՅՈՑ
ԵԿԵՂԵՑՈՒ ՈՒՐՈՒՅՆ ԴԻՐՔՈՐՈՇՈՒՄԸ (IV ԴԱՐ)**

ՄԵԼԻՔՅԱՆ Կ. Ռ.

Քրիստոնեական պատմագիտության մեջ ընդունված է որակել, որ Ընդհանրական քրիստոնեական եկեղեցու առաջին տրոհումն իրականացավ 451թ. Քաղկեդոնի ժողովից հետո, որը, չնայած զանազան միարարական քայլերի, հետագա բոլոր դարերի ընթացքում անջրպետ առաջացրեց միաբնականների ու երկաբնականների միջև: Պետք է նշել, սակայն, որ V տիեզերական ժողովը պարզապես կատարված փաստի վերածեց արդեն դարեր ի վեր հասունացող դավանաբանական անջրպետը: Դավանական տարակարծություններն առանձին քրիստոնեական եկեղեցիներում շատ ավելի վաղ էին առաջացել, տակավին, այսպես կոչված, «նախանիկիական» եկեղեցում:

Եկեղեցիների վարչության ձևի վրա իրենց կնիքն են թողնում շատ պայմաններ. ազգային բնավորությունը, կենսակերպը, ժողովրդի կացությունը, տնտեսական վիճակը¹: Ընդսմին, ինչպես այլ եկեղեցիների, այնպես և Հայոց եկեղեցու դավանանքի վրա խոր ազդեցություն են թողել նաև ժողովրդական նախաքրիստոնեական կենցաղային ավանդույթներն ու հավատալիքները: Մյուս կողմից, քրիստոնեական բոլոր եկեղեցիների կրոնաբարոյական սկզբունքները, լինելով ընդհանուր և անփոփոխ, որոշակիորեն տարբերվում են միմյանցից, որը և ժամանակի ընթացքում ձևավորում է նույն այդ եկեղեցիների դավանությունը և եկեղեցական օրենսդրությունը:

Հայտնի է, որ առաջին դարերում եկեղեցիները կառավարվում էին առաքելական ավանդություններով և Եկեղեցու Հայրերի սահմանած կանոններով, որոնք տարածված էին բոլոր քրիստոնյաների շրջանում՝ բանավոր, ավանդական կանոնների ձևով: Նախանիկիական եկեղեցին որևէ գրավոր կանոն չուներ. քրիստոնեական եկեղեցու գործավարության ուղեցույց ճանապարհին աստվածաշնչյան պատվերներն էին և եկեղեցական հնագույն ավանդությունները: Իսկ առաքելական և եկեղեցական ավանդություն էին համարվում բոլոր այն քարոզները, խրատները, հրահանգները, որոնք սահմանել էին առաքյալները՝ իբրև ավանդված կարգ: Ընդհանրական եկեղեցու կանոնական իրավունքի մեծագույն մասը հիմնված է հենց առաքյալներից մնացած ավանդությունների վրա: Անգամ Եկեղեցու Հայրերի երկերից

¹ *Մելիք-Թանգեան Ն., Հայոց եկեղեցական իրավունքը, գիրք Ա, Շուշի, 1903, էջ 10:*

ականհայտ երևում է, թե որքան հսկայական ուժ ուներ ավանդությունն առաջին դարերի եկեղեցու կյանքում²:

Արդեն II դարում եկեղեցական կանոնների հարցում քրիստոնեական եկեղեցին առաջնորդվում էր հիմնական մի սկզբունքով. եթե որևէ կանոն պահպանվում էր բոլոր քրիստոնյաների մեջ, նշանակում էր՝ այն հաստատված էր սովորությամբ, հիմնված՝ ավանդության վրա: Նման ձևով, իսկապես, եկեղեցական շատ կարգեր էին պահպանվում՝ առանց որևէ գրության, լոկ ավանդության հեղինակության և սովորույթի ուժով: Ինչպես Տերտուլիանոսն էր վկայում՝ «...այստեղ իր ուժն ունի ավանդությունը՝ իբրև հիմք՝ սովորությունը՝ իբրև հաստատություն, և հավատքը՝ իբրև պաշտպանություն»³:

Չանագան հակաճառությունները (մասնավորապես Ջատիկը կատարելու օրվա, պասս պահելու ձևի, հերետիկոսների կրկնամկրտության և այլ վիճահարույց հարցերի շուրջ) ցույց են տալիս, որ առաջին չորս դարերում հատկապես քրիստոնեական եկեղեցիները, գտնվելով ոչ միանման տարածաշրջանում, ունենալով տարբեր կացութաձև, միաժամանակ կառավարվում էին զանազան հովիվապետների կողմից, որոնք եկեղեցու գործնական կյանքում կիրառում էին տարբեր կարգեր ու սովորություններ՝ աշխատելով չհակառակվել դարավոր ավանդությանը: Միմյանցից տարբերվող այս կամ այն ծիսական խնդրի շուրջ Եկեղեցու Հայրերը կամ փոխհամաձայնության էին գալիս, կամ հաճախ գործում էին անկախ և ինքնուրույն, գտնելով, որ ձևական որոշ տարբերություններ ամեննին չեն վնասում բուն դավանաբանական սկզբունքներին: Մինչև IV դար գրավոր կանոնների ժողովածուների բացակայությունը իրավամբ չափազանց դժվարացնում էր եկեղեցու սահմանած կարգ ու կանոնի և առաքելական ավանդության հետևողական պահպանումը:

Ավանդությունն իր խոր նշանակությամբ բավական բարձր դիրք հաղորդեց առաջին հերթին եպիսկոպոսներին: Եվ քանի որ սկզբնական շրջանում եկեղեցական նվիրապետության մեջ բարձրագույն դիրք հենց եպիսկոպոսներն էին գրավում, բնականաբար նրանք համարվեցին եկեղեցական ավանդության կրողներ: Այլ կերպ ասած, յուրաքանչյուր եպիսկոպոս եկեղեցու ծավալման աղբյուր հանդիսացավ: Եկեղեցու քարոզած վարդապետությունը, դառնալով եպիսկոպոսների «մենաշնորհը», սկսեց տարբերվել զանազան քրիստոնեական եկեղեցիներում: Կարևոր այս հանգամանքը պատճառ հանդիսացավ տարաբնույթ վեճերի, որոնք գնալով ավելի էին սաստկանում, երբ քրիստոնեության ընդարձակմանը զուգահեռ, արդեն III դարի վերջերից քրիստոսաբանական տարբեր դպրոցների հետևորդները սկսեցին ընդհարվել՝ փորձելով ապացուցել յուրաքանչյուրն իր ուղղափառությունը:

² Migne J. *Patrologiae cursus completus, series graeca* / P.G. /, vol. 127, Paris, 1864, col. 1152-1217, 1280-1345, etc.

³ Նույն տեղում, col. 1296.

Փաստորեն, հենց այս ժամանակներից կարծես սկիզբ է դրվում որոշ ակնհայտ տարբերությունների, որոնք արդեն հետագայում պետք է անդրադառնային քրիստոնեական եկեղեցիների դավանաբանական տարաբնույթ սկզբունքների վրա՝ անջրպետ ստեղծելով նրանց միջև:

Դավանական տարակարծությունների հորձանուտում տեղական եկեղեցական ժողովների գումարումը զենք էր եպիսկոպոսների ձեռքին, քանի որ յուրաքանչյուր եպիսկոպոս դիմում էր իր իրավասության սահմաններում գտնվող շրջանի եկեղեցական ժողովի օգնությանը: Ի դեպ, հիշյալ ժողովների մասին հետաքրքիր հիշատակության ենք հանդիպում Գրիգոր Նյուսացու թղթերում. «...փախչում եմ եպիսկոպոսների յուրաքանչյուր ժողովից, քանզի դեռ չեմ տեսել, որ որևէ ժողով լավ ավարտ ունեցած լինի, կամ թե չարիքը նրանով վերջացած լինի. այլ միշտ չարիքը դրանից հետո ավելի է բազմացել...»⁴: Հետաքրքիր այս վկայությունը զարմանալիորեն բնորոշ է հնչում ընդհանրապես վաղ միջնադարի համար ամբողջությամբ: Պատմությունը փաստում է ակնհայտ մի իրողություն. անգամ տեղեկական ժողովներից հետո հոգևոր խաղաղության վերահաստատման փոխարեն նորանոր տարաձայնություններ էին պատակտում Ընդհանրական քրիստոնեական եկեղեցին:

Ինչպես արդեն նշեցինք, գրավոր կանոնների բացակայությունը բավական դժվարացնում էր Ընդհանրական եկեղեցում միանման կարգ պահպանելը: Քրիստոնյաների նկատմամբ շարունակական հալածանքների ու հետապնդումների պայմաններում խոսք չէր կարող լինել ընդհանուր ժողովների գումարման մասին: Հետևաբար քրիստոնեական եկեղեցիներն իրենց միությունն ու հաղորդակցությունն ապահովում էին պատգամախոսների միջոցով, որոնք միմյանց էին փոխանցում փոքրիկ տեղական եկեղեցական ժողովների ընդունած վճիռները: Քրիստոնեական Ընդհանրական եկեղեցու միության ապահովմանն էին ուղղված նաև եկեղեցու Հայրերի զանազան թղթերը՝ տարատեսակ դավանական հարցերի պարզաբանության բովանդակությամբ: Այս թղթերը միմյանց էին ուղարկվում նաև զգուշացնելու համար տարբեր հերձվածների ծուղակների մասին:

Ընդհանրական քրիստոնեական եկեղեցու կարևոր մի օղակ էր Հայոց եկեղեցին: Նախալուսավորչական ազգային մեր եկեղեցին ևս մինչև IV դար, չունենալով վավերական պարտավորիչ կանոններ ու կարգադրություններ, գործել է առաքելական ու եկեղեցական ավանդություններով: Հետագա դարերում դավանաբանական զանազան ժողովածուների մեջ պահպանված հայրապետական թղթերի մեջ անգամ առկա են առաքելական ավանդություններից քաղված բազմաթիվ վկայություններ⁵: Վերջիններս օգտագործվում էին շեշտելու համար Հայոց եկեղեցու ուղղադավանությունը:

⁴ Mansi J. D. *Sacrorum Conciliorum Nova et Amplissima Collectio*, vol. 4, Graz, 1958, col. 655.

⁵ Տե՛ս Գիրք Թղթոց, Երուսաղեմ, 1994, Կնիք Հաւատոյ Ընդհանուր սուրբ եկեղեցոյ յուղղափառ եւ Ս. Հոգեկիր Հարցն մերոց դաւանութեանց, յաւուրս

Սկսած IV դարից՝ քրիստոնեությունը, դառնալով տիրապետող ուժ, ստանալով «քաղաքացիություն», ձեռք բերելով պետական իշխանության աջակցությունն ու հովանավորությունը, Ընդհանրական ժողովների գումարմամբ ընդհանուր կանոններ սահմանեց քրիստոնեական բոլոր եկեղեցիների համար: Եկեղեցական կանոնների գործադրմանը մեծ չափով օգնեցին քաղաքական օրենքները: Սկսեցին կազմվել գրավոր ժողովածուներ, որպեսզի Ընդհանրական եկեղեցու գումարած տիեզերական ժողովների, որոշ տեղական ժողովների⁶, ինչպես նաև Սուրբ Հայրերի կանոնները հետևողական և միանման կերպով գործադրվեն ողջ քրիստոնյա աշխարհում: Ընդ որում, նոր կանոններ մշակելու գործում մշտապես նկատի էին առնվում նախկին ժողովների ընդունած որոշումներն ու վճիռները:

Առհասարակ, ժողովների միջոցով եկեղեցական հարցեր վճռելու հիմքը դրվում է դեռևս առաքելական ժամանակաշրջանում: Առաջին անգամ հենց առաքյալներն են ժողովվում՝ որոշելով արգելել քրիստոնյաներին՝ կատարելու մոսիսական ծեսեր: Այս կարգը հետագայում ընդհանրանում է ողջ քրիստոնյա աշխարհում՝ սկզբնապես տեղական, ապա շատ ավելի կարևոր հարցերի քննարկման համար՝ տիեզերական ժողովների գումարմամբ: Մինչև անգամ սահմանվում է, որ տարին երկու անգամ ամենուրեք ժողովներ գումարվեն:

Վաղմիջնադարյան քրիստոնեական պատմագրությունը փաստում է, որ իրապես շատ հաճախ էին գումարվում ժողովներ: Բոլոր քրիստոնեական եկեղեցիներին բնորոշ այս ընդհանրությունից բացառություն է միայն Հայոց եկեղեցին: IV-VI դարերում գումարվում են հաշված թվով ժողովներ. համենայն դեպս այդպես են վկայում մեր միջնադարյան սկզբնաղբյուրները:

Պատճառն անշուշտ պետք է փնտրել այն հանգամանքում, որ քրիստոնեությունը, առաջին անգամ պետական կրոն հռչակվելով հենց հայոց աշխարհում, ոչ միայն հովանավորվում էր պետության կողմից, այլև վերջինս հետևողականորեն մասնակցում էր նոր կրոնի տարածմանը, եկեղեցական կանոնները, իբրև քաղաքացիական օրենքներ, պարտադրելով բոլորին:

Կոմիտաս Կաթողիկոսի համահաւաքեալ, հրատարակութիւն Կարապետ եպիսկոպոսի, Ս. Էջմիածին, 1914:

⁶ Ընդհանրապես եկեղեցական իրավունքի աղբյուր են նաև թվով 6 տեղական ժողովների ընդունած կանոնները՝ Անկյուրիայի, Նեոկեսարիայի, Գանգրայի, Անտիոքի, Լատրիկիայի և Սարդիկիայի: Հիշյալ բոլոր ժողովները գումարվել են IV դարում՝ զանազան հերձվածների դեմ: Հայոց եկեղեցին ևս ընդունում է այս ժողովների սահմանած կանոնները, սակայն, Հայոց Կանոնագրքում հիշատակվում է նաև Կեսարիայի ժողովը, տե՛ս Կանոնագիրք Հայոց, Ա, աշխատասիրությամբ Վ. Հակոբյանի, Ե., 1964, էջ 168-176: Ինչպես Ն. Մելիք-Թանգյանն է մատնանշում, Անկյուրիայի ժողովի 25 կանոնները երկու մասի են բաժանվել, և մի մասը (10 կանոններ), գոյություն չունեցող Կեսարիայի ժողովի անվան ներքո ներառվել է մեր կանոնական ժողովածուներում, Մելիք-Թանգյան Ն., նշվ. աշխ., էջ 180-181:

Քրիստոնեությունն այսպիսով, բացի եկեղեցական վարչությունից, ձեռք բերեց նաև քաղաքացիական կառավարում⁷:

Հասարակ ժողովուրդն իր հերթին հնազանդությամբ ենթարկվում էր եկեղեցու սահմանած կարգուկանոնին: Վաղմիջնադարյան մեր շատ կաթողիկոսներ սրբության ու վեհ կարգապահության յուրատեսակ կերպարներ էին: Կաթողիկոսները, ընդհուպ Սահակ Պարթևը, առաջին հերթին իրենք, ճշտությամբ ու սրբությամբ կատարելով եկեղեցական կանոններն ու խորհուրդները, տարիներ շարունակ շրջում էին ողջ երկրով մեկ, աշխատելով, որ ամենուրեք սահմանվեն նույն կարգուկանոնը, լուծվեն ու հարթվեն առկա խնդիրներն ու ծագած վեճերը: Սա է գլխավոր պատճառն իհարկե, թե ինչու հոգևոր ու աշխարհիկ իշխանություններն այլևս անհրաժեշտ չէին համարում եկեղեցական ժողովներ գումարել՝ առավել պաշտոնական ձևով խնդիրները քննելու համար⁸:

Կանոնագրքում առկա են հայոց հայրապետների սահմանած՝ IV դարին վերաբերող տարատեսակ կանոններ, որոնք թեև իրենց ժամանակ չեն հաստատվել որևէ եկեղեցական ժողովով, սակայն վկայակոչվում են հետագայի բոլոր ժողովների կողմից⁹: Հայոց եկեղեցու պատմությունն այդօրինակ բազմաթիվ փաստեր ունի, երբ ժողովուրդը միաձայն ընդունել է հայրապետի սահմանած որևէ կանոն՝ առանց որևէ տեղական եկեղեցական ժողովի վավերացման: Հիշյալ կանոններն արդարև չէին հակասում հայոց ազգային ավանդական սրբազնագործված սովորություններին՝ արտացոլելով ժողովրդի դարավոր հայացքները, ուստի և, համարելով որպես ազգային եկեղեցու սկզբունքների շարունակություն, ժողովուրդը դրանք ընդունում է անվերապահորեն: Ընդ որում, հայոց հայրապետները գործում էին թագավորի համագործությամբ, իսկ ժողովուրդը, ինչպես վաղմիջնադարյան սկզբնաղբյուրներն են վկայում, մշտապես միախորհուրդ էր թագավորական իշխանության վճիռների նկատմամբ:

Վերադառնալով վաղմիջնադարյան Հայոց եկեղեցու գումարած եկեղեցական ժողովների խնդրին՝ ընդգծենք, որ IV դարում ընդամենը մեկ եկեղեցական ժողով է գումարվում՝ 354 թ. Աշտիշատի ժողովը՝ Ներսես Պարթևի հայրապետության շրջանում: Համենայն դեպս, հիշյալ ժողովը, աղբյուրագիտական վկայությունների համաձայն, առաջին պաշտոնական ազգային եկեղեցական ժողովն է Հայաստանում: Սկսած Գրիգոր Լուսավորչից՝ կես դար շարունակ, նոր հավատի շահերը նկատի առնելով, հայոց հայրապետները հետևում էին գլխավորապես քրիստոնեական վարդապետության տարածմանն ու եկեղեցու՝ որպես նոր կազմակերպվող կառույցի ամրապնդմանը: Եկեղեցու պատմության մեջ նոր շրջան է սկսվում Ներսես Պարթևի հայրապետության ժամանակներից: Նոր շրջանն առավելա-

⁷ Նույն տեղում, էջ 308:

⁸ Նույն տեղում, էջ 309:

⁹ Կանոնք սրբոյն Գրիգորի, Կանոնագիրք Հայոց, Ա, էջ 243-249, Կանոնք սրբոյն Սահակայ Հայոց հայրապետի, էջ 363-421:

պես վերաբերում էր բարոյական և կրոնական բարեկարգության խնդրին: Բնչպես մեծանուն գիտնական Մ. Օրմանյանն էր բնորոշում, եթե մինչև Ն. Պարթևի աթոռակալության շրջանը հավատի լույսն էր տարածվում, ապա նրանից հետո՝ բարեկարգության լույսը¹⁰: Ն. Պարթևի հեղինակությունն այնքան բարձր էր, թե՛ ժողովրդի, թե՛ հոգևորականության շրջանում, որ նրան անգամ համարում էին «երկրորդ Լուսավորիչ Հայոց»¹¹: Կրթությունը ստանալով Կոստանդնուպոլսում և ծանոթ լինելով հունական եկեղեցական կարգերին՝ Ն. Պարթևը, Մովսես Խորենացու վկայությամբ, փորձում է նույն կարգերը սահմանել նաև Հայոց եկեղեցում¹²: Ներսես Մեծի նախագահությամբ գումարված Աշտիշատի ժողովը եկեղեցական կանոններ սահմանող ժողովների հիմքն է դնում Հայաստանում: Այս ժողովի ամենաբնորոշ առանձնահատկությունը թերևս այն է, որ այն գումարվում է հավասարապես հոգևորականների ու աշխարհականների մասնակցությամբ¹³: Աշխարհիկ շերտերի ներկայացուցիչների՝ իշխանների ու «ազատների» մասնակցությունը ժողովին տալիս էր օրենսդրական բարձրագույն իշխանության ու հեղինակության բնույթ: Հետագա դարերում կայացած ժողովներում, մինչև անգամ այնպիսի, որոնք գումարվում էին ոչ թե կարգադրական, այլ բացառապես դավանաբանական հարցեր որոշելու համար, հոգևոր դասի հետ միասին նաև աշխարհիկ դասի մասնակցության կարևորագույն այս սկզբունքը, որպես առանցքային ու հիմնական առանձնահատկություն, մնալուն էր մեր ազգային եկեղեցական պատմության մեջ¹⁴: Այն, ի դեպ, շատ ավելի որոշակիորեն ընդգծվում է հատկապես թագավորական իշխանության բացակայության պարագայում, երբ եկեղեցին յուրատեսակ կառավարչական դեր է ստանձնում ժողովրդի կյանքում դարեր շարունակ: Աշտիշատի ժողովի կանոններից մեկը, օրինակ,¹⁵ արգելում էր նախարարների ամուսնությունը մերձավոր ազգականների հետ, որն արվում էր բացառապես տոհմական ժառանգությունը շարունակաբար պահպանելու համար: Ընդամենը, որևէ

¹⁰ Օրմանեան Մ., Ազգապատում, հ. Ա, Էջմիածին, 2001, էջ 187:

¹¹ Պատմություն սրբոյն Ներսիսի Պարթևի Հայոց Հայրապետի, Սոփերք Հայկականք, Զ, Վենետիկ, 1853, էջ 5:

¹² Բնչպես Մովսես Խորենացին է վկայում. «...գամենայն կարգս ուղղութեան հարցն իւրոց նորոգեաց, այլ և առաւել ևս, քանզի զբարեկարգութիւնն զոր ետես ի Յունաց աշխարհին, մանաւանդ ի թագաւորեալ քաղաքին, ի սմա նկարագրէ», Մ. Խորենացի, Պատմություն Հայոց, քննական բնագիրը և ներածությունը Մ. Աբեղեանի և Ս. Յարութիւնեանի, լրացումները՝ Ս. Սարգսեանի, Ե., 1991, գիրք 3, գլ. Ի, էջ 279, Garsoian N. Nerses le Grand, Basile de Cesaree et Eustate de Sebaste (Revue des Études Arméniennes, 1983, t. 17, p. 166).

¹³ «...Ժողով արարեալ եպիսկոպոսաց և համօրէն աշխարհականօք, կանոնական սահմանադրութեամբ հաստատեաց զոգորմածութիւն...», Մ. Խորենացի, նշվ. աշխ.:

¹⁴ Օրինակ՝ Բաբգեն Ոթմսեցու գումարած 506 թ. Դվինի եկեղեցական ժողովը, թեև զբաղվեց բացառապես դավանաբանական խնդիրներով, կայացավ աշխարհիկ դասի՝ նախարարների և իշխանների ակտիվ մասնակցությամբ:

¹⁵ Կանոնագիրք Հայոց, Բ, աշխատասիրությամբ Վ. Հակոբյանի, Ե., 1971, էջ 260:

պատիժ չէր սահմանվում կարգը խախտողների համար: Մնում է ենթադրել, որ միգուցե ժողովին մասնակցող նախարարների ներկայությունն է հետ պահել ժողովականներին՝ ինչ-որ պատժիչ ձեռնարկումներ սահմանել: Արդեն Շահապիվանի ժողովի կանոնախումբը, ի դեպ, հանցանքների համար սահմանում է պատիժներ՝ դրանով իսկ դուրս գալով կանոնական բնույթից ու ստանալով դատաստանագրքի նշանակություն¹⁶:

Քրիստոնեական եկեղեցական պատմագրության մեջ չենք հանդիպում նման փաստի, որ եկեղեցական ժողովներին մասնակցություն ունենային աշխարհիկ դասի նման մեծ քանակությամբ ներկայացուցիչներ: Բնչպես և նշեցինք, դա Հայոց եկեղեցու բացառիկ առանձնահատկություններից մեկն է: Նույն ժամանակաշրջանում Հռոմեական, ապա Բյուզանդական կայսրության մեջ գումարված տիեզերական ժողովներին ներկա կայսերական սակավաթիվ ներկայացուցիչներին խստությամբ հրահանգվում էր վերացնել այն ամենը, ինչը կխոչընդոտեր ժողովի հարցերի քննությանը: Բարձրացված դավանաբանական խնդիրները պետք է պարզաբանվեին ըստ կարելիության խորապես՝ միմիայն հոգևոր դասի շրջանակներում: Իրենց՝ կայսերական ներկայացուցիչներին հրամայված էր ընդհանրապես չխառնվել դավանական քննարկումներին. «...սուրբ եպիսկոպոսների թվին չպատկանող անձի համար անարդարացի է եկեղեցու գործերի մեջ խառնվել»¹⁷: Բնարկե, միաժամանակ պետք է ընդգծել, թե նույն կայսերական ներկայացուցիչներն որքանով էին հետամուտ եկեղեցու անկախության ապահովմանը, որովհետև բոլորովին այլ հարց է եկեղեցու կարգավիճակի խնդիրը հիշյալ ժամանակաշրջանում¹⁸:

Հայոց եկեղեցին IV դարում Ընդհանրական քրիստոնեական եկեղեցու անքակտելի մի մասն է կազմում: Թեև ինչպես Կոստանդնուպոլսի 2-րդ, այնպես էլ Եփեսոսի 3-րդ տիեզերական ժողովներին հայերը չմասնակցեցին, այնուամենայնիվ Հայոց եկեղեցին իր դավանությամբ, վարդապետությամբ և սրբարար խորհուրդներով սերտորեն կապված էր Ընդհանրական եկեղեցուն: Հայոց եկեղեցին հետևում էր Ալեքսանդրիայի քրիստոսաբանական դպրոցին՝ հավատարիմ մնալով «մի բնության» վարդապետությանը: Մեր եկեղեցու հնավանդ դավանությանը հավատարիմ մնալու մասին հետաքրքիր վկայության ենք հանդիպում Միքայել Ասորու աղբյուրում. Գազայի եպիսկոպոս Պետրոսը, որը հռչակված էր իր առաքինությամբ և ուղղադավանությամբ, գրում էր հայերին. «Ի Քաղկեդոն ուրացան գՔրիստոս. դուք պինտ կացեք ի հայրենի հաւատդ որ շնորհեցաւ ձեզ ի Տեառնէ և

¹⁶ Կանոնագիրք Հայոց, Ա, էջ 422-466:

¹⁷ Hefele C. *Histoire des conciles d'après les documents originaux*, t. 1, Paris, 1869, p. 184.

¹⁸ Շուրջ մեկ դար անց, Քաղկեդոնի IV տիեզերական ժողովում արդեն կայսերական ներկայացուցիչների կամքն էր ուղղորդում դավանաբանական քննարկումների ընթացքը, Sarkissian K. *The Council of Chalcedon and the Armenian Church*, London, 1965, p. 28-32.

աշխարհի դեր... ան ձեզ պահեցաւ սերմն ուղղափառ հաւատոյ, և ի ձեռք տարածելոց է ընդ բազումս»¹⁹:

**ОСОБАЯ ПОЗИЦИЯ АРМЯНСКОЙ ЦЕРКВИ В ВОПРОСЕ СОЗЫВА
ЦЕРКОВНЫХ СОБОРОВ /4-ЫЙ ВЕК/**

МЕЛИКЯН К.Р.

Резюме

Религиозно-нравственные принципы всех христианских церквей были едиными и неизменными, однако их каноны в некоторой степени отличались друг от друга. Со временем это обстоятельство отразилось на их вероисповедании. Отсутствие сборников письменных канонов значительно осложняло последовательное сохранение установленных церковью порядков и апостольских преданий.

Ранняя средневековая христианская историография свидетельствует о том, что церковные соборы созывались довольно часто. Армянская церковь при этом составляла исключение. К примеру, в 4-ом веке был созван только Аштишатский собор в 354 г. Характерной особенностью этого собора было то, что наряду с духовенством в нем приняли участие и миряне. В последующие века даже в тех соборах, на которых обсуждались вопросы вероисповедания, участие мирян было обязательным.

**UNIQUE DISPOSITION OF THE ARMENIAN CHURCH TO SYNOD
CONVOCATIONS (IV CENTURY)**

K. MELIKYAN

Abstract

The religious and moral principles of Christian churches were unified and unchanging. However, their canons certainly were different from each other. In the course of time, this circumstance affected their belief. The absence of collections of written canons made it considerably difficult to observe ecclesiastical orders and apostolic traditions.

Early medieval Christian historiography states that church convocations were quite frequent. This was characteristic of all the Christian Churches except the Armenian Church. For example, in the 4th century, it was only Ashtishat synod that convoked in 354. The most distinctive feature of this synod was the participation of the laymen in convocations.

¹⁹ *Ժամանակագրություն Տեառն Միխայելի ասորոց պատրիարքի, Յերուսաղէմ, 1871, էջ 174-175:*